

NOVE SORTE OREHOV

– PRILOŽNOST ZA VRTIČKARJE

Vas mika, da bi si na vrtu omislili žlahtni oreh, ki pozno odžene, zgodaj zarodi in daje kakovostne plodove? Najbrž oklevate zaradi bojazni, da bo drevo oreha prerاسlo najmanj polovico vrta in uničilo vse drugo rastlinje pod sabo. Besedilo in fotografije: **Anita Solar**

Oreh je res rastlina velikih dimenzij in zahteva večji življenjski prostor od večine sadnih vrst, ki jih gojimo na naših vrtovih. Bujnost mu daje podlaga, ki je vedno sejanec. Največkrat je to sejanec navadnega ali evropskega oreha (*Juglans regia* L.), ki raste pri nas. Včasih ga cepijo tudi na črni oreh (*Juglans nigra* L.) ali na nekatere medvrstne križance (*J. regia* x *J. hindsii*). Vegetativne podlage, ki pogojujejo šibko rast, se pri orehu nikoli niso uveljavile. Razlog je v tem, da je oreh po svoji genetski zasnovi velika rastlina, ki dá svoj potencialni pridelek samo, če ji bujna podlaga, ustrezni rasti pogoji in dobra oskrba omogočajo, da razvije veliko krošnjo. Če so ti pogoji izpolnjeni, je zgodnje in obilno cvetenje edini dejavnik, ki zaustavi rast drevesa in obdrži krošnjo v manjših dimenzijah, ki so primerne tudi za naš vrt.

Zelo rodne novejšje sorte

Zgodnje cvetenje je na splošno značilno za vse žlahtne sorte oreha. Običajno zarodijo že drugo ali tretje leto po sajenju. Vse po vrsti imajo kakovostne plodove, izbiramo pa lahko med takimi, ki odženejo bolj zgodaj spomladi, ali med poznimi, ki so varne pred spom-

ladansko pozebo. Žlahtne sorte se razlikujejo tudi po načinu, kako tvorijo plodove oz. po razporeditvi rodnihih brstov na poganjkih. Številne sorte, ki jih razmnožujemo pri nas, rodijo na končnih ali terminalnih brstih enoletnih poganjkov. Terminalno rodni orehi zrastejo sedem do devet metrov v višino in polno zarodijo po dvanajstem letu. Še bolj rodne so novejšje sorte, ki razvijejo plodove tudi na obstranskih (lateralnih) brstih enoletnih poganjkov. Lateralno rodna drevesa redko presežejo šest metrov v višino, imajo manjši premer krošenj, v desetem letu po sajenju pa lahko dajo že 15 kg orehovo.

V Sloveniji imamo v številnih lokalnih populacijah domačega ali navadnega oreha sicer veliko lateralno rodnihih dreves, ki pa imajo v glavnem manj kakovostne plodove in zgodaj odganjajo ter so manj primerna za širjenje. Do prvih kakovostnih lateralnih sort smo prišli s preskušanjem

tujih sort in križancev. Po desetletnih testiranjih smo v slovenski sadni izbor uvrstili sorte Lara, Fernor, Fernette in Adams.

Lateralno rodni orehi imajo zelo dober rodni potencial, rastejo pa slabše od terminalnih, zato jih prva leta po sajenju z izdatnim gnojenjem, zalivanjem in prikrajševanjem poganjkov silimo k rasti. Krošnjo oblikujemo v piramido ali vreteno z močnim sredinskim poganjkom, iz katerega spiralasto ali v etažah izraščajo ogradne veje.

Pod oreh posadimo primerne rastline

Drevo se bo dobro razvijalo, če bo imelo na voljo dovolj velik življenjski prostor in če bo dobro osvetljeno. Če ga posadimo na dvorišču za senco, naj bo vsaj štiri metre oddaljeno od hiše. Da se bomo nemoteno gibali pod krošnjo, mora biti deblo visoko vsaj dva metra. Oreh lepo učinkuje tudi v kotu vrta, tri do štiri

LARA je naključni sejanec ameriške sorte Payne, odbran v Franciji. Odžene v zadnji dekadi aprila. Je zmerno občutljiva za spomladanski mraz, za bakterijsko črno pegavost so bolj občutljivi mladi poganjki, plodovi in listi pa manj.

Drevo je bujne rasti in razprtega habitusa. Zarodi zelo zgodaj, rodnost je zelo obilna in redna. Plod je velik, privlačne okroglasto kopaste oblike. Luščina je svetla, gladka, z vmesnimi gubami. Jedrce je svetlo rjavo. Zori v prvi polovici oktobra.

FERNOR je francoski križanec med sortama Franquette in Lara. Odganja med 1. in 5. majem. Je odporna vrsta za spomladanske pozebe in skoraj neobčutljiva za bakterijsko pegavost. Drevo je srednje bujne, nekoliko pokončne rasti. Zelo zgodaj zarodi in

je zelo rodno. Plod je rahlo podolgovat in srednje velik, z dobro spojeno, svetlo in precej nagrbnčeno luščino. Jedrce je zelo svetlo in odlične kakovosti. Zori drugi teden oktobra.

FERNETTE je francoski križanec, potomec sort Franquette in Lara. Brsti zelo pozno – po 1. maju, zato dobro kljubuje poznim spomladanskim pozebam. Občutljivost za bakterijsko pegavost je majhna. Raste srednje bujno, nekoliko razprostrto. Zarodi zelo zgodaj ter redno in obilno rodi. Plod je velik, okroglasto podolgovate, rahlo oglate oblike. Luščina je svetla, gladka in dobro spojena. Jedrce je veliko in nekoliko rjavkasto. Zori v drugi dekadi oktobra.

ADAMS je ameriška sorta. Odžene konec aprila. Ni pretirano občutljiva za spomladanski mraz, za bakterijsko pegavost pa so malo občutljivi predvsem plodovi. Drevo zelo bujno in čokato raste. V primerjavi s prejšnjimi sortami je rodni manj lateralnih brstov na enoletnih poganjkih, vendar je rodnost kljub temu zelo dobra in bolj izenačena z rastjo. Plod je velik, okroglasto podolgovat z močnejšim šivom in konico. Luščina je svetla, rahlo razbrazdana, jedrce pa svetlorjavkasto. Zori sredi oktobra.

metre od meje parcele. Čeprav velja za nekoliko nestrpnega soseda, lahko neposredno pod njegovo krošnjo posadite okrasne rastline, kot so anemone, ciklame, narcise, primule, zimzelen, te-lohe, bršljan, salvije, hosto in še neka-

tere druge. Te rastline namreč niso občutljive za juglon-polifenolno spojino, ki se tvori v koreninah oreha, pa tudi v listih, skorji in plodovih. Juglon sam po sebi ni strupen, toksično deluje šele, če se korenine občutljivih rastlin

dotikajo korenin oreha. Iz tega razloga pod oreh ne posadimo paradižnika, lucerne, robide, borovnice, jabolane, hruške, azaleje, rododendrona in potentile.

VLAŽNICA RDEČA KOT CVETLICA

Po pestrosti barv vlažnice (*Hygrocybe*) daleč prekašajo vse druge gobe. V rodu najdemo vrste živorumenih barv do škrlatnordečih ali travno zelenih. Toda kakor hitro so nežne gobice prevrele, o njihovi barvi ni več ne duha ne sluha ... Besedilo in fotografija: **Branko Vrhovc**

Velika vlažnica (*Hygrocybe punicea*) sodi med največje predstavnice svojega rodu. Njen sprva zvončast, nato pa bolj ali manj razprt klobuk v premeru često preseže 10 centimetrov, enako tudi njen bet v dolžino. Gornja površina klobuka je gladka, krvavo rdeče ali oranžnordeče barve, včasih celo z bledoo-ranžnimi lisami. Pri stari propadajoči gobi močno obledi. Tudi razmeroma redki, široki lističi na spodnji strani klobučka so rdečkasti ali oranžni, včasih rumenookrasti. Rumenooranžni votli bet je preprečen s podolžnimi vlakni. V samem dnušču je občutno svetlejši. Rumenkasto meso je brez posebnega vonja in okusa, pa vendar velika vlažnica velja za užithno in ponekod kar okusno gobo. Še posebno jo cenijo v sosednji Italiji. Vlažnic podobnih barv in velikosti je še nekaj, toda nobena ni strupena. Nekaj strupenih vrst naj bi bilo v skupini vlažnic, ki črnijo. Mikolog Rolf Singer v svojem obsežnem delu Listarji v moderni taksonomiji (Agaricales in Modern Taxonomy) o tem piše: »Verjetno so vse vrste (vlažnic) užithne, toda treba je biti previden pri sekciji *Hygrocybe*, še zlasti odkar je Demange »*Hygrophorus conicus*« iz Indokine označil kot smrtno nevaren. Josserrand (1968) pa kot strupeno omenja vlažnico, ki bržčas pripada vrsti *Hygrocybe acuteconica*. Stadelmann je s sodelavci odkril

Velika vlažnica

muskarin in epimuskarin v vlažnici vrste *Hygrocybe nigrescens*.«

Omenjenih vlažnic ni v Seznamu gliv Slovenije ali pa so vanj vnesene pod drugimi imeni.

Vlažnice se najčešče pojavljajo na pašnikih, travnikih, po vrto-vih in v parkih, skratka tam, kjer je trava; še zlasti, če je redno pokošena. Visoka travišča jim ne prijajo. Nekatere vrste dobro uspevajo tudi v praproti, v gozdu pa so vlažnice bolj redke. Prve primerke, če imamo srečo, lahko najdemo že sredi poletja, najpogostejše pa so vlažnice (pri nas) oktobra in novembra. Torej gre za izrazito jesenske gobe. Včasih na enem samem rastišču lahko najdemo več različnih vrst, v sušnem ali (pre)hladnem vremenu pa na stalnih rastiščih pogosto niti ene same ne.